

OSMANLI MACARİSTANI'NDA BAZI VAKIFLAR

16'ncı ve 17'nci yüzyıllarda Osmanlı denetimi altına giren Macaristan'da ve özellikle ülkenin bugünkü topraklarında – Balkan memleketleriyle kıyasla- oldukça düşük sayıda mülk ve vakıf belgelenebiliyor. Bunun başlıca nedenlerinin biri, Osmanlı hakimiyetinin burada tam anlamında kök salmadığı için bu bölgenin her zaman biraz serhat niteliğini taşımış olmasıdır.

16'ncı ve 17'nci yüzyıllarda Osmanlı denetimi altına giren Macaristan'da ve özellikle ülkenin bugünkü topraklarında – Balkan memleketleriyle kıyasla – oldukça düşük sayıda mülk ve vakıf belgelenebiliyor. Bunun başlıca nedenlerinin biri, Osmanlı hakimiyetinin burada tam anlamında kök salmadığı için bu bölgenin her zaman biraz serhat niteliğini taşımış olmasıdır. Bununla birlikte yüksek görevlilerin bir kısmı buralarda da hayrat işleriyle de uğraştı. Vaktiyle hazırlanan belgelerden günümüze kadar herhalde pek çok yitirilmişti. Bununla birlikte Budapeşte büyükelçisi Sayın Hasan Kemal Gür'ün bana nazikane gönderdiği listede, Macaristan'daki vakıflarla ait yaklaşık 50 belgenin – kısmen geç dönem suretleri halinde – bugünlerde de mevcut olması umulandan biraz daha yüksek sayıdır.¹

Bu kısa tebliğ daha önce görebildiğim metin ve çeşitli kaynaklarda saptayabildiğim kayıtlara dayanacak.

1. İlk olarak Osmanlı öncesi kilise vakıflarına ışık tutan verilere kısaca değinmek istiyorum. Bunlar genellikle mufassal defterlerinde karşımıza çıkıyor. Kimi durumlarda yalnız bir değirmen, bağ veya tarla “vakf-i kilise” olarak gösterilmektedir.² Bir örneğimiz bundan daha ayrıntılı bilgiler içermekte ve Macar kilise tarihi açısından ilginçtir. Pécs yakınlarında bulunan Nádazsd (bugün

* ELTE Üniversitesi (Loránd Eötvös University)-MACARİSTAN.

1 Kongreden sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü Dış İlişkiler Daire Başkanlığı Müdürü Sayın Gökçe Günel beyefendinin bu vakıf kayıtlarının dijital ortamdaki suretlerini bana yollamak lutfunda bulunduğu burada da teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bunların gelecekteki incelenmesi konunun henüz bilinmeyen yönlerine ışık tutacağı kuşkusuzdur.

2 Örneğin, Géza Dávid, *A Simontornyai szandzsák a 16. században*. Budapest 1982, s. 286, nr. 37, 43.

Mecseknádazsd) kasabasından sonra 1579'da (!) ilk ve son defa kaydedilen bu kilise vakfı, 18 parçadan oluşan, toplam 125 çapalık, oldukça büyük bağdan, epeyce küçük, yalnız 8 torbalık bir tarladan, belki de şarap üretimi ve depolanması için kullanılan 1 evden, değirmenlerden, çayirlardan ve 4 başka köyün sınırlarında bulunan bağ ve çayirlardan meydana geldi.³ Orta büyüklükte olan bu "vakıf" hakkında Macar kaynaklarında malumat bulunmamakta ve bu, Osmanlı muharrirlerinin bazen ne kadar titiz çalışmış olduklarına tanıklık etmektedir. Bu uygulama yalnız Macaristan'a özgü değildir, örneğin Aleksandar Fotić'in kitabında manastırlarla ilgili olarak görebildiğimiz gibi, Balkanlarda da yaygındır.⁴

2. Anmaya değer ikinci konu sıradan bir voyvodadan zamanla Buda (Budin) ve Temesvár (Temesvar) beylerbeyi görevine yükselen Kasım Paşanın Vakıf Köylerinin ilginç yönüdür.⁵ Özel durumu anlamak için İbrahim Peçevi'yi alıntılamanız gerekiyor; bu tarih yazarı, Kasım'ın kariyerinin erken döneminden bahsederken şu bilgileri aktarmaktadır: "Hatta kral-ı dal ile yine müdara üzere olub [kral] kendüye Ösek mukabelesinde üç pare kariye hibe ve temlik eder sonra saadetlu padişah-ı alem-penah temlikname-i hümayun inayet buyurur. [Kralın] temlik etdüğüne delil bu ki, bu memleketde olan cemi-i kura ve mezariün keferede sipahisi vardur, ... vergülerini alurlar. Mezbur kurayı kral memleketi defferinden ihrac etmekle keferede [şimdilik] sipahileri yokdur."⁶

Demek ki Peçevi, Macar kralı, János Szapolyai'nin Kasım voyvodaya *Osmanlı hakimiyeti dönemi başlamadan önce*, belki de 1530 ya da 1537 yılında ona yaptığı hizmetleri karşılığında, üç yerleşim bölgesini bağışlamış olduğunu öne sürmektedir. Bu kendi türünde sıradan bir ağırlığa sahip iddia değildir, hatta hemen hemen inanılmaz gibi görünüyor. Maalesef Kral János çağından kalma belgeler arasında söz konusu mal aktarımının izine şimdiye kadar rastlanmadı. Bağış ve tarihin yazılışı arasında yüz yıl geçtiği için, Macar tarihçileri ya bu bağışı doğrulayan veya başka benzer bir örnek buluncaya kadar, Peçevi'nin bu bağlamda söylediklerine sakınarak yaklaşmak gerekir. Müverrihin güvenilebilirliğini söz konusu köylerin yerini saptamasında yanılmadığı belirli bir ölçüde güçlendirmektedir. Yani denilebilir ki, köylerin yerini doğru bilmişse, belki öteki savına da inanabiliyoruz. Yine de rahatlatıcı bir çözüm için müspet bir kanıt lâzımdır. Peçevi'nin Kasım'ın mülklerini padişahın temlikname ile pekiştirmiş olduğunu öne sürmesi ile ilgili olarak Osmanlı Macaristanı'nda mülk bağışlandığı yöneticilerin ancak büyüteçle aranarak bulunabileceğini söyleyebiliriz.⁷ Demek oluyor ki Kasım'a bu ihsanın yapılması onun olağanüstü bir toplumsal prestije sahip olduğunu, aynı zamanda daha önceki hizmetlerinin fevkalâde büyük önemini göstermektedir.

Kasım'ın Dráva nehrinin kuzeyinde bulunan vakıfları Osmanlılar tarafından 1546 ile 1590 arasında dört kez kayıtlara geçirildi.⁸ Yerleşmelerden beklenen vergilerin miktarı zamanla oldukça

3 Ayrıntılar için bkz. Géza Dávid, A Small Region in Transdanubia under Ottoman Rule. Bonyhád and its Surroundings in the 16th Century. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 61 (2008), s. 35–36. Krş. İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu defteri 585, f. 109r.

4 Aleksandar Fotić, *Sveta Gora i Hilandar u Osmanskom tsarstvu XVI – XVII. vek.* Beograd 2000, çeşitli yerler.

5 Hayatı için bkz. Géza Dávid, An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders: Kasım *voyvoda*, *bey*, and *Pasha*. *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of Ottoman Conquest*. Ed. by Géza Dávid and Pál Fodor. (The Ottoman Empire and its Heritage, 20.) Leiden, Boston, Köln, 2000, s. 265–297.

6 İbrahim Peçevi, *Tarih*. İstanbul yer ve tarih yok. c. I. s. 33–34; c. I. s. 293'te bunu kısmen tekrarlar.

7 16. yüzyılda kaleme alınan ve bugüne kadar yayınlanan Macaristan'la alâkalı iki mülkname metni için bkz.: Gyula Káldy-Nagy, *A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása*. (Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból, 10.) Békéscsaba, 1982, s. 395–396. Aynı yazar, *A csanádi szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása*. (Dél-alföldi évszázadok, 15.) Szeged 2000, s. 269. – Bunun dışında Temesvár Sancağının 1554 yılı tahririnde, 1537 tarihiyle Mehmed Bey'in adına düzenlenen bu türden bir vesika buluyoruz. Bkz. Tapu defteri 290, s. 287.

8 1546: Tapu defteri 441, f. 242r-v; 1552: Tapu defteri 443, f. 239r-v; 1580: Tapu defteri 593, f. 83v–86r; 1590: Tapu defteri 632, f. 81r–83v.

önemli bir biçimde değişti ve defterlerde sıralanan nüfusun sayısı da büyük ölçüde çoğaldı. Yani aile reislerinin sayısı üç kat artmış ve ödenecek öşür ve rüsumlar dört buçuk katına çıkmıştır. Öyle görünüyor ki huzurlu vakıf köyleri çevre insanlarına çekici geliyordu. Şunu da ekleyebiliriz ki, dört yerleşim yerinin halkı 16'ncı yüzyılın sonuna kadar Macardı.

3. Üçüncü olarak Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde bulunan,⁹ Buda Beylerbeyi Sokollu Mustafa Paşanın hayratlarını içeren ve kimi özelliklerine Gyula Káldy-Nagy tarafından da değinilen,¹⁰ 16'ncı yüzyıl Macaristan'ında kaleme alınan en önemli vakfiyeden kısaca söz etmek istiyorum. Adı geçen beylerbeyi 1566 ile 1578 arasında bu görevde bulunuyordu dolayısıyla varlıklarını aynı bölgede biriktirebildi.¹¹ Bunun neticesinde vilayetin çeşitli noktalarında oldukça büyük sayıda, başta cami, mescit, medrese, muallimhane, kervansaray, kaplıca ve hamam olmak üzere vakıf binalar inşa ettirdi. Bu kasaba ve köyleri ne çeşit prensiplere dayanarak seçtiğini saptamaya çalıştığımız zaman aklımıza ilk olarak ona verilen hasların listesi gelir: acaba orada zikredilen kasaba ve köyleri mi tercih etti? Maalesef Sokollu Mustafa Paşa haslarından yalnız iki sancakta haberimiz vardır. Bir sonraki beylerbeyi, Kara Üveys Paşa ise ondan yılda 300.000 akçe daha az para toplama hakkına sahip olduğu için¹² onun teferruatlarıyla bilinen hasları geçerli bir kıyaslama yapmak için yeterli değildir. Yine de şimdiye kadar edindiğim intibaa göre vakıflarının bulunduğu yerler ve hasları arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Örneğin kimi yerleşim yerleri devamlı olarak padişahın hası olarak kayıtlarda görünüyor,¹³ bununla birlikte Mustafa Paşa oralarda da vakıflar kurdu. İkinci bir tercih nedeni daha önce hizmette bulunduğu sancak merkezleri olabilirdi. Bu bakımdan Buda'nın dışında defter kethüdası olduğu Temesvár, mirlivası olduğu Füleke (Filek), Klissa (Klis) ve belki Szeged (Segedin) söz konusu olabilir. Buda'dan başka, bunlardan yalnız Füleke, bir mescitle ve Szeged, bir hamamla vakfiyede geçmektedir, Temesvár ve Klissa adına rastlanamaz. Listede bulunan yerler arasında Buda vilayetinin Buda, Esztergom (Estergom), Füleke, Hatvan, Mohács (Mohaç), Koppány (Kopan), Simontornya (Şimontorna), Szécsény (Siçen), Szeged, Székesfehérvár (İstolni Belgrad) ve Szigetvár (Sigetvar/Zigetvar) olmak üzere 12 sancak ve Eszék (Ösek), Nemti, Pest (Peşte), (Rác-) Keve (Kuvin), Tolna, Vác ve Valkóvár/Vukovár (Vulkovar) olmak üzere 7 nahiye merkezini gördüğümüzde Mustafa Paşanın hedefi, daha çok yönetsel açıdan önemli yerlerde vakıflar meydana getirmek olduğu açıklık kazanıyor. Bunların yanında iki nispeten önemli kasaba ve bir köyde de bir şeyler bina edip vakf ettiği anlaşılıyor. Böyle bir eğilim başka önemli kişilerde de herhalde müşahade edilebilir, ancak bu konuda sistematik araştırmalar henüz pek yapılmadı.

Sokollu Mustafa Paşa vakıf binalarının sıralanmasını okurken dikkatimi bir şey daha çekti. Bu da, ard arda anılan bir medrese ve dört mescit ile ilgili olarak sanki bir çeşit dinî programın uygulanmış olmasıdır. Medrese Pest'te bulunup, Peygamber Muhammed'in ruhu için vakfedildiği söylenmektedir. Bundan sonra, o dönemde Buda'nın harici sayılan yerlerde üç mescit zikredilmektedir, ve bunlar sırasıyla Hülefa Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın ruhları için vakfedilmiştir. Son olarak Buda'dan 90 küsur kilometre güneyinde bulunan o zaman Földvár bugün Dunaföldvár

9 Numarası: D. 7000. – Bu oldukça uzun dokümanı bana acilen sağlayan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Bilgi İşlem Koordinatörü Sayın Nizamettin Oğuz'a şükran borçlu olduğumu belirtmek isterim.

10 Gyula Káldy-Nagy, Macht und Immobilienvermögen eines türkischen Beglerbegs im 16. Jahrhundert. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 25 (1972), s. 446–450.

11 Hayat öyküsü için bkz. Gyula Káldy-Nagy, Budin beylerbeyi Mustafa Paşa (1566–1578). *Bellethen* 54 (1990), s. 649–663.

12 Krş. Géza Dávid, Incomes and Possessions of the *Beglerbegs* of Buda in the Sixteenth Century. *Soliman le Magnifique et son temps. Süleymân the Magnificent and His Time*. (Publiés par / Edited by Gilles Veinstein). Paris, 1992, s. 389, 394.

13 Meselâ Vác (Vaç) şehri bu kapsama giriyor. Krş. Gyula Káldy-Nagy, *A Budai szandzsák 1546-1590. évi összeírásai. Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok*. (Pest megye múltjából, 6.) Budapest 1985, s. 677.

denilen kasabada Halife Ali'nin ruhu için de bir mescit kurmuştur.¹⁴ Bu mescitlerin adı belirtilmemiştir (ve örneğin Földvár'daki mescitten Evliya Çelebi de adını yazmadan konuşuyor,¹⁵ halbuki ibadetgâh Ali'nin ismini taşımış olsaydı seyyahın dikkatini herhalde çekerdi). Osmanlı topraklarında vakıflar kurulduğunda buna benzer kutsal niyetlerin genel olarak ne kadar yaygın olduğu belki araştırılmaya layık bir konu olabilir.

Mustafa Paşa Vakıflarının bir özelliği daha vardır: bu da oldukça az sayıda yerleşim yerini içlerinde barındırmış olmasıdır. Erdel/Transilvanya (Macarcası: Erdély) hudutlarına yakın dört oralamaya büyüklükteki köy ve iki mezraa gerçekten fazla büyük bir servet addedilemez. Ne var ki, dört köyünden ikisini de bir Macar Hükümdarı, Erdel prensinin vekili olan Kristóf Báthori kendisine armağan etmişti.¹⁶ Bunu duyunca aklımıza hemen yukarıda anılan Kasım Paşa'nın Vakıf köyleri gelmektedir. Yalnız bu ikinci, 1576'da vuku bulan ve belgelerle de ispat edilebilen hibe etme olayı değişik mahiyet taşıyor. Bağış yapan ilk kez Macaristan Kralı, ikinci kez daha düşük düzeyde olan prensin vekilidir. Şu da vurgulanmalıdır ki, arada hemen hemen 50 yıl geçti, ülkede Osmanlı mevcudiyeti kesinleşti. Kral, köyleri gerçekten vermişse, daha önceki bir hizmetin karşılığında verdi. Buna karşın Erdel Prensi, benzer jestine mukabil aslında hiç bir zaman gerçekleşmeyen bir şeyler gelecekte bekledi. Zira bu bağışın koşulu, Macaristan'daki ilk mufassal defterlerinde kaydedilmemiş, ancak daha sonra Osmanlılar tarafından ele geçirilen kasaba ve köylerin Erdel hakimine iade edilmesiydi. İki köy peşin olarak verildi, Paşa bekleneni yapmış/yapabilmiş olsaydı 3 köy daha alacaktı. Ancak durum pek değişmeyince Erdel yöneticileri büyük ihtimalle ilk bağışlarına bile pişman olmuşlar.

Yeğenini 12 yıl kesintisiz Buda'da bulduran Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa Macar topraklarındaki imkânlardan acaba faydalanmadı mı? İstifade etmemiş olduğunu varsaysak onu iyice bilmiyoruz. Mehmed Paşa'nın bölgeye karşı duyduğu ilgi daha önce, Rumeli beylerbeyi görevini ifa ettiği dönemde başladı. Elini ilk olarak 1552'de Becskerek (Beçkerek) kasabasındaki değirmenlere uzattı,¹⁷ fakat daha geniş ölçüde yalnız 1567 civarında vakıflar iyisi oldu: adı altında görülen bir şehir, on bir köy ve on dokuz mezraanın yıllık geliri yaklaşık 110.000 akçe idi.¹⁸ 16'ncı yüzyılda eski Macar topraklarında en fazla gelir sağlayan vakıf belki de budur.

1573 yılından kalma bir kayda göre¹⁹ Vezir-i Azam başka şeyler arasında yine Becskerek yakınlarında at yetiştirmesi alanında da vakıf işlerine girişti. Atlarla güdülen asıl amaç çok güzel bir şekilde dile getirildi ("her kangı gâzînin atı olmayup küffar-ı bedtebâra gazâ etmek için isteye ... ol gâzîye bir yarar at verile, tâ kim i'lâyi kelimetu'llâh için üstünde gazâ" eyleye),²⁰ yalnız işin arkasında belki başka, bir ihtimal olarak ticarî, maksatlar da vardı.

14 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, D 7000, s. 8–10.

15 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi. Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 numaralı yazmanın transkripsiyonu-dizini*. 6. kitap. Hazırlayanlar Yücel Dağlı–Seyit Ali Kahraman. İstanbul, 2001, s. 123.

16 Gyula Káldy-Nagy, *Harács-szedők és ráják. Török világ a XVI. századi Magyarországon*. (Körösi Csoma kiskönyvtár, 9.) Budapest 1970, s. 101–102.

17 Káldy-Nagy, *A csanádi szandzsák*, s. 236.

18 Káldy-Nagy, *A csanádi szandzsák*, s. 237–269. – Kendisine çeşitli vesilelerle bağışlanan gelirlerin 1004 Ramazan evailinde (29 Nisan–5 Mayıs 1596) yinelenen temliknamesi İstanbul, Sakıp Sabancı Müzesinde teşhir edilmektedir. Bu belgenin suretini bana yarım saatten de kısa bir zaman dilimi içinde temin eden Filiz Çağman hanımefendiye minnettarım.

19 Bkz. İbrahim Ateş, *Vakıf ve vatan savunması. Vakıflar Dergisi* 20 (1988), s. 172–174. – Belki de aynı belgenin Macarca özeti (?): Imre Karácson, *Török-magyar oklevéltár, 1533–1789*. Szerk. Lajos Thallóczy, János Krccsmárik, Gyula Szekfű. Budapest 1914, s. 103, nr. 118.

20 Ateş, *a. g. m.*, s. 173. Alıntılan: Pál Fodor, *Making a Living on the Frontiers: Volunteers in the Sixteenth-Century Ottoman Army. Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe*. s. 252, not 70.

4. Dördüncü örneğim ufacak bir vakıf kaydının bir camiin sahibini bulabilmemizde ne şekilde yardımcı olabileceğine ışık tutar. Sultan Süleyman'ın son seferi sırasında öldüğü Szigetvár Şehrinin ortasında bugün kilise olarak kullanılan eski bir cami duruyor. Adı da Ali Paşa Camiidir. Banisinin kim olduğunu saptamak için daha önce çaba gösterilmedi.²¹ Burada ayrıntılara giremiyorum,²² ancak camiin inşaatı döneminde ne Macar topraklarında ne komşu bölgelerde Ali Paşa adlı birisinin hizmet ettiğine hiç bir delil olmadığına işaret etmek istiyorum. Szigetvár kuşatmasında mevcut olan ve bu adı taşıyanlardan da bir tek kişi, dönemin Yeniçeri Ağası, Ali hakkında belki odur diyebiliriz. Zira bu şahsa iki kez de onurlandırıcı özel görevler verildi. Bir taraftan kalenin savaşta ölen Macar Kumandanı Miklós Zrínyi'nin başını sadrazama götüren bu Ali'ydi,²³ öte yandan kale içinde yapılan Süleyman Sultan Camii inşaatı denetleyicisi de aynı insandı.²⁴ Bununla, motivasyonu olan kişiyi bulduk, ancak tezimizi kanıtlamamız da lâzım. Bu noktada Szigetvár Sancağının 1579 yılı mufassal defteri yardımcımız oluyor. Şansımıza, bu defterde bulunan kısa bir vakıf kaydı yine Ali Paşa adlı birisinden bahsediyor ve vakfedilen varlıklar arasında Macar topraklarında nispeten yüksek bir meblağ, 2000 kúsur guruş, yani aşağı yukarı 100.000 akçe anılmaktadır.²⁵ Bu kadar para, küçük veya orta büyüklükte bir camiin inşaatı ve ayakta tutması için yeterli gözüküyor. Bu bilgi yararlıdır, ama tekrar yalnız vâkıfın adını öğrendik, kim olduğu hâlâ karanlıktır. Ancak problemi nihaî bir şekilde çözen ikinci bir kaydımız da var. Buna göre şehrin yakınında iki "bab"-lı bir değirmen, kapudan-ı Dergâh-ı Âli, Ali Paşanın elindeydi.²⁶ Bu Ali Paşa, 1571 yılı İnebahtı/Lepanto Savaşında ölen ve bilindiği gibi daha önce yeniçeri ağası olan Müezzinzade Ali Paşadan başka bir kişi olamaz.

5. 17'nci yüzyılın büyük ihtimalle en önemli Macaristan'daki vakfını Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa kurdu. Ona bağlanan yerlerin ayrıntılı tasviri 1664–1665 yılında gerçekleştirildi; (Nagy-) Várad (Varat), Temesvár, Jenő (Yanova), Lippa (Lipova) ve Gyula livalarındaki şehir, köy ve başka coğrafi oluşumlar hakkında, kısmen sınırlamalar şeklinde teferruatlar verildi. Ayrıca kimi ilgili yerleşim yerlerinin nüfusu da sıralandı. Bu dönemden son derece az demografik veri bize aktarıldığı için bu listeler ehemmiyetlidir; içlerindeki ahalinin Macar olmadığı net bir biçimde anlaşılıyor.²⁷

6. Yukarıdakilerin dışında elimize geçen vakıflara ait verilerden iki tanesine daha dikkatleri çekmek istiyorum. Biri, kendine sağladığı dönemde henüz ikinci vezir, daha sonra Vezir-i Azam Rüstem Paşanın Simontornya Sancağına bağlı bir nahiye merkezi olan Anyavár'da 1546'da anılan (ve 1552'de de sahibi olarak zikredilen) dört "bab" işleten değirmeni, öbürü ise 1543'te silahtar ağası²⁸ olan ve 1550'den kaptanpaşalığa yükselen,²⁹ adı geçen kişinin kardeşi, Sinan Ağanın bu dönemde daha Mohács Sancağı bünyesinde bulunan Görbö köyünde edindiği başka

21 Camii en ayrıntılı biçimde ele alan Győző Gerő bu konuya hiç değinmedi: *Az oszmán-török építészet emlékei Magyarországon (dzsámik, türbék, fúrdök)*. (Művészettörténeti füzetek, 12.) Budapest 1980, s. 59–63. Semavi Eyice'nin Ali Paşa Camii maddesinde de (*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. c. 2. İstanbul 1989, s. 429–430) bu sorun ihmal edildi.

22 Daha fazla malumat için bkz. Géza Dávid, Adalékok Szigetvár török kori történetéhez. *Keletkutatás* 2007, 38–43.

23 Feridun Ahmed bey, *Nüzhet-i esrâri'l-ahbâr der sefer-i Sigetvár*. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 1339, f. 55r. Neşri için bkz. Nicolas Vatin, *Feridun bey, Les plaisants secrets de la campagne de Szigetvár*. Édition, traduction et commentaire des folios 1 à 147 du *Nüzhetü-l-esrâri-l-ahbâr der sefer-i Sigetvár* (ms. 1339 de la Bibliothèque du Musée de Topkapı Sarayı) (Neue Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, 2.) [Wien] 2010, s. 277.

24 *Nüzhet*, f. 97v, Vatin, a. g. e., s. 395.

25 München, Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Turc. 138, f. 46r.

26 Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Turc. 138, f. 44v.

27 Karácson, a. g. e., s. 247–259, nr. 279, s. 259–272, nr. 280.

28 Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*. c. III. Pest 1840², s. 258.

29 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*. c. II. İstanbul'un fethinden Kanunî Sultan Süleyman'ın ölümüne kadar. (Türk Tarih Kurumu yayınları, XIII/16.) Ankara 1975³, s. 383, 552.

bir değirmendir.³⁰ Masalsı zenginliğiyle ünlü Rüstem Paşanın, görünüşte önemsiz (fakat değirmenlerin stratejik önemini düşündüğümüzde bir bağlamda yine de mühim) bir taşınmaza göz dikmesi ona özgü bir davranıştı. Sinan ise herhalde ağabeyinin gerisinde kalmak istemedi, açılan imkânlardan o da faydalanmaya çalıştı. Nasıl olsa, bu hayrat girişimleri, bu iki devlet erkânının, nüfuzlarını bu bölgelerde de güçlendirmek için yaptıkları gayret olarak nitelenebilir.

30 Géza Dávid, *Osmanlı Macaristan'ında toplum, ekonomi ve yönetim. 16. yüzyılda Simontornya Sancağı*. (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 81.) İstanbul 1999, s. 100.